

8. Ünite

Bir hadisi belli esaslara uyarak öğrenmeye " tahammül " onu ezberden veya bir kitaptan usulüne uygun olarak rivayet etmeye ise " eda " denir. İkisine birden " Tahammülü'l-ilm " denir.

Hadisler sonraki nesillere rivayet yoluyla aktarılmıştır. Rivayet kavramı sözlü ve yazılı olarak her türlü bilgi ve metin aktarımını ifade eder.

Hadis öğreten kimse rivayet ettiği hadisi öğretirken onun hocasından hangi metotla aldığını kullandığı eda sigası veya rivayet lafzıyla ifade edilir.

Hadisleri tedvin ve tasnif süreci Hz. Peygamber (sav) döneminden hicri üçüncü asırda temel hadis kitaplarının yazılmasına kadar üç asırlık bir süreçte gerçekleşmiştir.

Sahabe hadisleri bizzat Hz. Peygamber'den işiterek (müşafehe) onun davranışlarını görerek (müşahade) veya diğer sahabiler vasıtasıyla öğrenmekteydi. Onlar öğrendiklerini öncelikle ezberleme (hıfz) yoluyla müzakere ediyorlardı.

Müzakere , karşılıklı konuşma suretiyle hafızadaki bilgilerin tazelenmesi, kontrol edilmesi , hataların ve yanlış anlamaların düzeltilmesi ve fikir alış-verişi anlamına gelir.

Yaklaşık bir asır boyunca hadisler işitilerek öğrenilmekte , ezber yoluyla muhafaza edilmekteydi. Hicri ikinci asrın başından itibaren yazılı rivayete geçilmiştir.

Hz. Peygamber (sav) döneminin ilk yıllarında bazı gerekçelerle konulan hadis yazım yasağı daha sonra Hz. Peygamber'in sağlığında bizzat kendisinin izniyle kaldırılmıştır.

Arap toplumunun sözlü kültüre önem vermesi sebebiyle sahabe döneminde hadis yazımı yaygın değildi. Bazı sahabiler tarafından yazılsa da hadisler genellikle hıfz yoluyla muhafaza edilmekteydi.

Ebu Said el- Hudri " Bizim Resulullah'dan

ezberlediğimiz gibi siz de ezberleyiniz " tavsiyesinde bulunmuştur.

Hadisleri yazmanın amacı sonraki nesillere yazılı metin bırakmak değildi. Unuttuklarında hafızaya destek sağlamaktı. Bu dönem yazılı metinler oluşturulmuş bulunsa bile şifahi olarak nakledilmekteydi.

Hicri birinci asrın son çeyreğinde , hadis talebelerinin elinde bir takım yazılı malzeme dolaşmaya başlamıştı. Bunların kaynağı genellikle sahabenin hatırlamak amacıyla tuttuğu özel notlardı.

Sahabi ve büyük tabiilerin ahirete göçmesiyle Hz. Peygamber'in (sav) sünnetinin yok olacağı endişesini taşıyan halife Ömer b. Abdülaziz Medine valisi Ebu Bekir b. Muhammed b. Hazm'a bir mektup göndererek Hz. Peygamber'in (sav) hadislerinin, sünnetlerinin ve Amra b. Abdurrahman'ın rivayetlerinin araştırılması ve toplanması talimatını vermiştir.

Böylece resmi hadis tedvini başlamış ve bu durum

yazılı hadis metinlerinin çoğalmasına vesile olmuştur. Hicri ikinci asrın ilk yarısında tedvin faaliyeti yaygınlaşmıştır.

Şifahi rivayet kavramı bu dönemde hadislerin hiç yazılmadığını değil, genel durumu ve rivayetin şeklini ifade etmektedir.

Evzai'nin " Bu ilim (hadis) ehlerinden alındığında şerefli idi, kitaplara yazılmaya başlayınca ehil olmayanlar da işin içine karıştı " açıklaması ehil olmayanların da ona el atması gibi olumsuz bir sonuca yol açtığını dile getirmiştir.

Arap yazısının henüz yetersiz oluşu sebebiyle rivayetlerde " tashif ve tahrifler " yani nokta ve harf hataları oluşuyordu. Çünkü, nokta ve harekelerden mahrum olan Arap yazısında şeklen birbirine benzeyen harflerin karıştırılması söz konusuydu. Kur'an'da tahrifleri önlemek ancak harflere hareke ve nokta koymakla mümkün olabilmiştir.

Yazıdan kaynaklanan hataları önlemek amacıyla

muhaddislerin aldıkları söz konusu yazılı hadis metinlerindeki hataları tashih üzere " sema ve kıraat meclisleri " oluşturulmaya başlanmıştır.

Hadis öğrenim ve öğretim metotları hadislerin aslına uygun olarak naklini temindeki öncelikleri, hadis alimleri tarafından kabul görmeleri ve yaygınlıkları ile amacı gerçekleştirmekte birbirine yakınlıkları dikkate alınarak üç grupta toplanır.

1. Sema ve Kıraat

Sema ; İşitmek ve dinlemek anlamında (semia) fiilinin masdarıdır. Sema , hadis hocasının hadislerini okuması , talebenin veya talebelerin de bizzat ondan işiterek hadisleri alması anlamındadır.

Sema yönteminde hadisi hoca okuyup anlatmakta , öğrenci ise dinlemektedir.

Bu metotta hadis hocası hadisleri ezberinden veya kitabından okur.

İmla yöntemi de sema içerisinde sayılmaktadır. İmla ,

sözlükte yazdırma demektir. Hadis terimi olarak , hocanın hadisi talebeye yazdırmasıdır. Bu yöntemle hoca ezberinden veya kitaptan okumakta , talebe ise okunan metni yazmaktadır.

İmla; hadis almanın en güvenilir usulü kabul edilmiştir. Bu yöntemle yazılan esere " İmla " veya çoğul şekliyle " emali " denilirdi.

Talebeye hadisleri yazdıran hocaya " mümlî " ve onun söylediklerini yazan öğrenciye de " müstemli " denir.

Yazan kimselerin kalabalık olması halinde hocanın söylediklerini uzaktakilere yüksek sesle nakledenlere de

" müstemli / mübellîğ denilirdi.

Hocaların hadisi imla yöntemiyle naklettikleri toplantılara da " imla meclisi " adı verilirdi.

İmla yöntemiyle alınan hadis emla aleyye veya haddesena imlaen gibi sığalarla nakledilmekteydi.

Bunun dışında sema metoduyla alınan hadis ise genellikle semi'tü , haddeseni ve haddesena ifadeleriyle rivayet edilmektedir.

Kıraat ; Okumak anlamındaki (karae) fiilinin masdarıdır. Kıraat , talebenin hadisleri bizzat hadis hocasına okuması veya başkasının okuduğunu işitmesi suretiyle hadisi almasıdır.

Bir şeyi bir kimseye sunmak , göstermek manasındaki " arz " terimini kıraatla eş anlamlı olarak kullanılmıştır.

Kıraat metoduyla alınan hadis genellikle " ahbereni , ahberena , haddesena , araztü , kara'tü ala fulan ifadeleriyle rivayet edilmekteydi.

Hadislerin hocadan sema ve kıraat metotlarıyla alındığı oturumlara sema ve kıraat meclisleri denilmekteydi.

Hadis alimleri bu metotları öncelikle istinsah edilmiş metinlerdeki yazı hatalarını düzeltmek amacıyla geliştirip kullanmışlardır.

Metotlar hadisin yorumunu , rivayet edene aidiyetini ve sıhhatini öğretmek içinde kullanılmıştır.

Hadis münekkidleri rivayetlerin değerlendirilmesinde

hadisin sema yoluyla alınmasına son derece önem vermişlerdir.

2. İcazet , Münavele ve Mükatebe

İcazet ; sözlükte izin vermek , destur vermek , su akıtmak gibi manalarda kullanılmaktadır.

Terim olarak icazet ; sema ve kıraat olmaksızın hadis aliminin belirli şartlar dahilinde bütün veya bir kısım rivayetlerini öğrencisinin rivayet etmesine izin vermesidir.

Hadis öğrenimini kolaylaştırmak ve hadis kültürünün yayılmasına hizmet etmek amacıyla icazet yöntemi kullanılmıştır. Hatta sema ve kıraat metotlarıyla alınan metinlerin de sonunda icazetinin alınması gerektiği görüşünü savunanlar arasında Hatib el-Bağdadi'de bulunmaktadır.

İcazet veren hocaya " müciz "

İcazet isteyen öğrenciye " müsteciz / mücazün leh "

İcazete konu olan ve rivayetine izin verilen hadis, sahife veya kitaba " mücazün bih " denmektedir.

İcazet Türleri

1. Muayyen (belirli) icazet
2. Kitap belirtmeden verilen icazet
3. Umumi icazet
4. Belirsiz bir kitap için veya belirsiz bir şahsa verilen icazet
5. Şarta bağlı icazet
6. Doğmamış çocuğa verilen icazet
7. Mümeyiz olmayan çocuğa verilen icazet
8. İleride elde edilecek rivayetlere verilen icazet
9. İcazetle elde edilen hadisleri veya kitabı rivayet etmeye verilen icazet

Münavele = Sözlükte bir nesneyi eliyle vermek manasına gelmektedir. Terim olarak , hadis hocasının hadislerini ihtiva eden kitabını rivayet etmesi için talebesine elden vermesi veya kitabın kendisine ait olduğunu ifade etmesidir.

İcazetli Münavele = Hoca rivayet hakkına sahip olduğu hadisleri içeren bir nüshanın aslını veya asıl nüsha ile karşılaştırılmış bir kopyasını öğrencisinde

kalmak veya yazıp iade etmek üzere verirken " Bunlar benim falan kişiden olan rivayetlerimdir, onları rivayet et " veya " Bunları benden rivayet etmene icazet verdim" ifadelerini kullanır.

Hatib el- Bağdadi ve İbnü's Salah icazetli münavelelerin uygun olmadığını söylemişlerdir.

İcazetsiz Münavele = Hocanın talebeye bir nüsha verip " Bunlar benim rivayetlerimdir " demesi ancak bunun rivayetine izin verip vermediğini söylememesidir.

Mükatebe = Sözlükte yazışmak , mektuplaşmak manasına gelmektedir.

Terim olarak , hadis hocasının rivayet hakkı bulunan hadislerinin tamamını veya bir kısmını yakında ya da uzakta bulunan bir kimseye yazıp göndermesidir.

Sema ve kıraat metotlarında rivayet hakkı istenen yazılı metnin hoca ve talebe tarafından birlikte gözden geçirilip hataların düzeltilmesi , anılan metotların diğerlerine tercih edilmesinin en önemli

sebebi olmuştur.

İcazet ve münavele metotları ise genelde hadis öğrencisinin elde ettiği nüshayı hocadan rivayet hakkı istemesi şeklindedir.

İcazeti veren hoca , güvenilir , icazete konu olan kitabı iyi bilmeli ve ilmiyle tanınan bir kimse olmalıdır.

İcazet isteyen öğrencinin de ilim ehlinden olduğu bilinmelidir.

Özellikle mükatebe metodunda yazıp gönderilen metinlerin değişikliğe uğramayacağından emin olunması amacıyla götüren kimsenin güvenilir olması , bu mümkün değilse metnin mühürlenmesi şartı aranmıştır.

3. İ'lam , Vasıyyet , Vicade

İ'lam = Sözlükte öğretmek , bildirmek , kişinin savaşta kendisine yiğitlik nişanı takması gibi manalara gelmektedir. Terim olarak , hadis hocasının hadis veya hadis kitabını rivayeti için herhangi bir

açıklamada bulunmadan öğrenciye göstererek bunları sema yoluyla aldığını ifade etmesidir.

Vasıyyet =Sözlükte sipariş vermek , vasiyet etmek anlamına gelmektedir. Terim olarak hadis hocasının rivayet ettiği bir kitabı ölümünden veya seyahate çıkmadan önce birisine vasiyyet etmesidir.

Vicade = Bulmak , elde etmek demektir. Ayrıca bir kişinin herhangi bir ravinin hadis kitabı müellifinin el yazısı ile yazılmış kitabını veya bazı hadislerini bulup ele geçirmesine denir.

İlk dönem hadis alimleri tarafından i'lam metodunun kullanıldığına dair kaynaklarda iki misal zikredilmektedir.

Bunlardan biri Zühri'nin Ubeydullah b. Ömer el-Umeri'ye i'lam yoluyla hadis naklettiğidir.

i'lam metoduyla ilgili ikinci rivayet , İbn Cüreyc'in Hişam b. Urve'den bu yolla hadis aldığıyla ilgilidir.

Vasiyyet metodunun ilk asırlarda kullanıldığına dair kaynakların çoğu tarafından verilen misal, Ebu Kılabe'nin Eyyüb es-Sahtıyani'ye kitaplarını vasiyet etmesidir.

Yazılı hadis metinlerinin arttığı hicri birinci asrın son çeyreğinde hadisin hatalı rivayetine sebep olduğu gerekçesiyle vicade yoluyla rivayete müsaade edilmemiştir.

Vicade yoluyla elde edilen hadislerin rivayeti hadis alimleri tarafından zayıf kabul edilmiş ve ravilerin bu rivayetleri tespit edilerek zayıflığına işaret edilmiştir.

İcazet , münavele ve mükatebe metotlarında rivayeti istenen metnin hocanın kontrolünden geçmesi sebebiyle doğrudan olmasa da dolaylı tashihinin yapılmış olması , söz konusu metotların hadis alimleri arasında kabul görmesine sebep olmuştur.

Doğrudan veya dolaylı tashih imkanı bulunmaması sebebiyle i'lam , vasiyyet ve vicade metotları kabul edilmemiştir.

Hadislerin tek tek isnadlarıyla rivayet edildiği rivayet döneminde hadisler çoğunlukla sema ve kıraat

metotlarıyla alınıp nakledilmekteydi.

Sema ve kıraat metotlardan biriyle hadis almanın geçerli olması için öğrencinin en az temyiz çağına ulaşmış olması gerekli görülmüştür.

Rivayet Lafızları veya eda sığaları hadisin hangi metotla rivayet edildiğini belirtmek üzere isnadda kullanılan lafızlardır. Isnadda zikredilen bu lafızlar aynı zamanda hadisin isnadında " inkita (kopukluk) " bulunup bulunmadığına delalet etmektedir.

Hicri ikinci asrın önemli bir kısmında çoğunlukla " an " sığasının kullanıldığı söylenebilir.

Kütüb-i sitte olmak üzere Hicri üçüncü asır hadis kitaplarının isnadları incelendiğinde müellif tarafında "haddesena ve ahberena " rivayet lafızları bunurken , tebeu't -tabiin , tabiin ve sahabe nesillerinde " an " lafzının yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir.

Sema metoduna ddelalet eden rivayet lafızlarının en üstünüdür. Öğrenci hadisi hocadan sema metoduyla tek başına aldığında " haddeseni " grup halinde

aldığında " haddesena " lafzını kullanırdı.

Kara'tü , kurie ala fülân , kara'na ala fülân, aradtü , ahbereni , ahberena lafızları kıraat metoduna delalet etmek üzere kullanılmaktadır.

Ecaze li , enbeena , a'tani , habbereni , icazet metoduna delalet etmek üzere kullanılmıştır.

A'tani , defaa ileyye münavele 'ye delalet etmek üzere kullanılan rivayet lafızlarıdır.

Ketebe ileyye fülân , mükatebe metoduna delalet etmek üzere kullanılan rivayet lafzıdır.

Evsâ ileyye lafzı vasıyyet metoduna delalet etmek üzere kullanılan rivayet lafzıdır.

Vecedtü , kara'tü , beleğani, vicade metoduna delalet etmek üzere kullanılan eda şığasıdır.

Rivayet lafızları masdarlarıyla anılırdı. İsnadda yer alan rivayet lafızları hakkında bilgi verilirken haddesena için " tahdis " , ahberena için " ihbar " an için "an'ane şeklinde masdarları kullanılır..

İlk üç asırda hadislerin aslına uygun nakli için en uygun görülen eğitim-öğretim olan " sema ve kıraat" metotlarından biriyle hocadan hadis alma isteği hadis talebelerinin yorucu yolculuklara çıkmalarını gerektirmiştir.

Hadis öğrenmek için amacıyla yapılan bu yolculuklara " er-rihle fi talebi'l-hadis " , bu maksatla çok yolculuk yapanlar ise çok seyahat eden anlamlarına gelen " rahhale , cevvale , tavvafü'l -ekalim " gibi ifadelerle anılmaktadır.

Rihlenin amaçlarından biri de hadisi " ali isnadla " elde etmek, başka bir ifadeyle araçları mümkün olduğunca aradan çıkararak ilk kaynağından almaktır. Böylece ravi sayısının azalması sebebiyle rivayetteki yanlışlığı ihtimali de azalmış olacaktır.

Yapılan ilmi yolculuklar İslam dünyasının değişik bölgelerindeki hadis alimleriyle tanışmayı, raviler hakkında bilgiler elde etmeyi sağlamaktaydı. Hadisin ilk kaynağından almak amacıyla yapılan ilim

yolculukları sahabe döneminden itibaren başlamış daha sonraki nesiller tarafından da devam ettirilmiştir.

İbn Mende yoğun rihle döneminin son temsilcilerinden kabul edilmiştir.

Hadis için yapılan yolculukların en yoğun olduğu dönem II - IV (VIII-X) yüzyıllar olmuştur.

İlk üç asırda hadislerin aslına uygun nakli için en uygun görülen eğitim-öğretim olan " sema ve kıraat " metotları rivayet döneminde ağırlıklı olarak ravilerin güvenilirlikleri önem arz etmekteydi. Bu sebeple ravilerle ilgili cerh-ta'dil ve tabakat kitapları telif edildi.

Bir kitabın rivayet edilebilmesi için öncelikle müellifin bizzat kendi el yazısıyla yazdığı asıl nüsha veya onunla karşılaştırılmış güvenilir bir nüsha ile karşılaştırılmıştır.

Karşılaştırma esnasında rastlanan farklılıklar kenarlara sahiplerinin isimleri veya kısaltılmış rumuzlarla not edilmelidir.

Hatalar ister asıl nüshadan kaynaklansın , isterse yazım hatası olsun düzeltilme şekilleriyle ilgili farklı uygulamalar söz konusu olmuştur. Kazıma ve silme yöntemi kağıdı tahrip ettiğinden kitapların yıpranmasına yol açmıştır. Bu nedenle düzeltmelerde şu yöntemler önerilmiştir:

1. Hata düzeltilmeden hatalı kısım üzerine dikkat çekmek için sah işareti konulur.
2. Sah (حص) işareti kenara doğru yazılır.
3. Hatalı kısmın üzerine yazıya temas etmeyecek şekilde çizgi çekilir
4. Hatalı kısmın üzeri çizilerek iptal edilir.
5. Hatalı kısmın başına ve sonuna sıfır (0 0) şeklinde boş daire konulur.
6. Hatalı kısma yan yana noktalar (...) konulur.
7. Hatalı kısma < > şeklinde işaret edilir.
8. Hatalı yapılan kısma وهس ve kelime yazılır.

Metin içerisinde tespit edilen noksanlıklarda yazının okunmasını engellememesi için kitabın kenarına ilave edilir. " Lahak " diye ifade edilen bu ilave kitabın sağ

veya sol kenarına yazılır.

" Asl " denen müellif nüshalarıyla karşılaştırılarak tashih edilen ve muhtelif zamanlarda baştan sona hocadan okunup rivayet hakkı alınan nüshalara sema , kıraat ve icazet kayıtları konulur.

Bu kayıtlar yazma eserlerin güvenilirliğini belirleyen önemli kayıtlardı.

Sema ve kıraat kayıtları, nüshanın hocadan alındığının yer ve zamanını bildiren ve öğrenciye rivayet hakkı veren bir belgedir.

İcazet kaydı, ise öğrencinin bu nüshayı rivayet yetkisinin bulunduğunu ifade eden belgedir.

Yazma eserlerde ayrıca metnin kontrolden geçtiğini ifade eden " belağ kaydı " da bulunmaktaydı.

Eserin farklı yollarla gelen rivayetlerini ve farklılıklarını biraraya getirerek müellifin kaleminden çıkan nüsha tespiti çalışılmaktaydı.

Mukabele olarak isimlendirilen bu işlem sonucunda mukabele kaydı düşülürdü.

Mukabele kaydı, yazma eserlerin güvenilirliğini belirleyen en önemli kayıtlardan biri olarak kabul edilmekteydi.

Mukabele kaydı, genellikle eserin sonunda belağā mukabeleten ve tashiha , kubile ve suhhihe , ūriza , kabelehü gibi ibarelerle ifade edilirdi.

Mü'telif ve muhtelif , başlığını taşıyan kitaplar ise yazılışları aynı okunuşları farklı isimlerin karıştırılmasını ayırt etmek amacıyla yazılan eserlerdir.

Mübhemat , kitapları ise isnadlarda geçen kimliği kapalı " falan şehirden falan adam " ya da güvenilir birisi, gibi isimlerin kimlikleri ortaya koymak amacıyla yazılmıştır.

Hadis kitaplarının isnadlarıyla nakledildiği nakil döneminde yaygınlaşan öğretim-öğrenim metotları " İcazet - vicade " metotlarıdır.

Nakil Dönemi , Hadis rivayetinin sona ermesiyle başlamıştır.

Tari'kus serd (okuyup geç) , tariku'l- hal ve'l bahs (açıklama ve araştırma) , tariku'l-im!an (geniş açıklama) üç farklı usül söz konusudur.

Bir hadis kitabının hoca - talebe arasında okunması esnasında takip edilen usül " açıklama ve araştırma yöntemi"dir.

Hadis kitabının sahanın uzmanı alimler arasında okunması durumunda uygulanan bir usül " Okuyup geçme " yöntemidir.

Bir hadis kitabının halka yönelik okutulması durumunda uygulanan usül " Geniş açıklamalı " yöntemidir.

hazırlayan nurşen35

www.medicineweb.net